

УДК 001.8:37.091.2 (045)

Максименко О.В.

МЕТОДОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається орієнтація освітньої практики на вивчення особливостей дослідницької діяльності, яка є в свою чергу невід'ємним проявом життєвої активності людини. Вирішення дослідницьких задач сьогодні викликає певні труднощі у вчителів, що свідчить про недостатній рівень готовності до дослідницької діяльності. У зв'язку з постійно зростаючим потоком інформації традиційні засоби, форми і методи навчання перестають задовольняти потреби сучасності у підготовці соціально адаптованих членів суспільства. Це зумовлює необхідність у переході на нову форму організації навчання, що спонукатиме до дослідницької діяльності.

Ключові слова: дослідницька діяльність, методологія, пошукова активність.

Актуальність проблеми дослідження. Процес підготовки до організації діяльності став об'єктом спеціальних наукових досліджень. В науковій сфері висуваються два напрями за якими відбувається розвиток змістової частини даного поняття. Представники першого напрямку пов'язують процес підготовки до організації діяльності з психічними функціями, формуванням яких вважається необхідною умовою для забезпечення результативності професійної діяльності. Підготовка визначається як формування особливого психічного стану, цілісний процес прояву особистості, що знаходиться між психічними процесами та властивостями особистості. Другий підхід до визначення поняття "підготовка до організації діяльності" базується на поєднанні особистісно-значимих професійних властивостей і якостей, та є стійкою характеристикою особистості. Якщо її сформувати заздалегідь, то результат процесу підготовки буде вагомою передумовою успішної діяльності.

Процес підготовки до організації професійної діяльності визначається як система набуття інтегрованих якостей, властивостей, знань, умінь і навичок особистості, з врахуванням усвідомлення нею соціальної відповідальності. Професійна підготовка визначається прагненням виконати власне суспільне призначення, установкою на реалізацію знань, умінь і якостей особистості.

Професійно-педагогічна підготовка включає розвиток, професійну спрямованість, професійну освіту, виховання та самовиховання, професійне самовизначення. У структурі даного поняття можна виділити два компоненти: процесуальний (способи діяльності) і знанєвий. Оскільки педагогічна діяльність є досить багатогранною, то професійно-педагогічна підготовка є складним інтегрованим поняттям, який змодельований у вигляді ряду готовностей до окремих напрямів взаємодії вчителя з педагогічною реальністю. Педагогічна діяльність складається зі взаємопов'язаних компонентів, кожному з яких відповідає певна група робочих функцій: інформаційна, розвиваюча, орієнтована, мотиваційна, дослідницька.

Мета статті – проаналізувати методологію підготовки майбутніх учителів до організації дослідницької діяльності.

Виклад матеріалу. За інтерпретацією В.О. Сластьоніна зміст дослідницької функції полягає у розумінні об'єкту, предмету, місця та зв'язку педагогіки з наукою в цілому; володінні категоріальним апаратом наукових знань; знанні методології та логіки наукового дослідження; розумінні теоретико-пізнавального та практичного значення педагогічної науки; знанні закономірностей, історії, сучасного стану й основних напрямів подальшого розвитку науки, розумінні пропедевтичного характеру шкільного курсу основ науки; набутті первинних навичок самостійного педагогічного дослідження [4, с. 73].

Професійна підготовка до організації педагогічної діяльності визначається у відповідності з функціями. Одним із видів функціональної підготовки є дослідницька (гностична) підготовка учителя, яку здійснює педагог у багатовимірному освітньому просторі. Характер діяльності педагога в умовах дослідницького навчання істотно відрізняється від того, що ми можемо спостерігати у традиційному навчанні, що будується в основному на використанні репродуктивних методів навчання. Основна функція педагога при традиційному полягає в трансляції інформації, тобто викладанні. У дослідницькому навчанні ця функція відступає на другий план.

Педагог перетворюється в консультанта та помічника дослідника початківця. Для учня викладач виступає в ролі соратника в науковому пошуку. Такий підхід докорінно змінює змістове наповнення всього процесу підготовки педагога. До педагога, окрім гарної загальної та предметної ерудиції та вміння передавати ці дані учням, висувуються нові вимоги: бути спроможним проводити дослідницький пошук. В умовах дослідницького навчання педагог не обов'язково повинен знати відповідь на всі питання, він повинен вміти досліджувати різноманітні проблеми, таким чином знаходити будь-які відповіді та вміти навчити цьому учнів.

Підготовки майбутніх учителів до організації дослідницької діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах складається з багатьох взаємопов'язаних елементів у вигляді факторів, характеристик і відношень. При розробці методологічної складової даної готовності доцільно акцентувати увагу на системно-цілісному підході, який полягає у виявленні компонентів і системоутворюючих зв'язків як показник готовності, так і процесу формування, у визначенні основних факторів, які впливають на формування готовності. Це проковує необхідність вивчити процес формування, що забезпечить досягнення готовності, створити систему з вдосконаленим функціонуванням, впровадити отримані результати у практику.

Методологія в системі сучасної науки визначає закономірності розумових операцій людини у процесі наукового пошуку. Фахівці трактують методологію по-різному:

– як систему принципів і способів побудови теоретичної та практичної діяльності, а також як вчення про цю систему;

– як вчення про метод наукового пізнання та перетворення світу.

У педагогічній літературі методологію наукового пізнання визначають, як вчення про принципи побудови, форми і способи науково-дослідницької діяльності. Вчені уточнюють ряд понять – фігурантів дефініції, додають до визначення ще методи, прийоми і засоби науково-пізнавальної, науково-дослідницької діяльності.

За визначенням Б.Т. Ліхачева, методологія науки – це галузь спеціального знання, що являє собою сукупність вихідних філософських основоположних і системо утворюючих позицій, принципів, категорій, уявлень, що впливають на напрям і характер розуміння вченими тієї чи іншої галузі об'єктивної дійсності, загальні та окремі методи її пізнання, наукового проникнення в її сутність і закономірності розвитку для здійснення цілеспрямованого, розумового впливу на світ і взаємодію з ним [3, с. 4].

Досліджуючи питання змісту поняття "методології науки", науковці вказують на недопустимість зведення методології до філософії та необхідність виділення рівнів методологічного аналізу. На думку П.В. Копника, логіка наукового дослідження є не простим додатком методу матеріалістичної діалектики, а спеціальною теоретичною галуззю знань, що має свій об'єкт і власні основні поняття.

У відповідності з концепцією І.В. Блауберга та Е.Г. Юдіна в сучасному науковеденні розглядаються чотири рівні методологічного знання:

– філософський (філософське вчення про пізнання, його принципи і категорії);

– загальнонауковий (теоретичні принципи, що реалізуються у концепціях і технологіях з опорою на системний підхід, діяльнісний, характеристика різних типів наукових досліджень, їх етапи й елементи);

– конкретно-науковий (сукупність принципів дослідження та процедур, методів будь-якої однієї науки, наприклад, педагогіки). Цей рівень відображає не тільки питання попередніх рівнів, але й проблеми, специфічні для наукового пізнання в даній галузі;

– технологічний рівень (техніка та прийоми, методика й діагностичні процедури збору емпіричного матеріалу, його обробка й аналіз).

На основі даної концепції методологія педагогіки може бути охарактеризована з позиції третього рівня методологічного знання – конкретно-наукової методології.

За визначенням М.О. Данилова, методологія педагогіки – це система знань про основи і структуру педагогічної теорії, про принципи підходу та способах здобування знань, що відображають педагогічну дійсність [1, с. 31]. Погоджуючись з даним визначенням В.В. Красвський і Є.В. Бережнева зазначають, що в ньому не відображений діяльнісний аспект самої методології і пропонують додати наступне уточнення: "а також система діяльності з метою отримання таких знань і обґрунтування програм, логіки та методів, оцінці якості спеціально-наукових педагогічних досліджень" [2, с. 18].

Методологія педагогіки має два спрямування:

– як розпорядження, алгоритм, норма фіксації змісту та послідовності певної діяльності;

– як опис фактично виконаної діяльності.

Для сучасної педагогіки притаманні всі чотири рівня методології, а методологія педагогіки розглядається з двох позицій: з позиції наукового знання про способи і принципи діяльності, і з позиції безпосереднього здійснення цієї діяльності.

Простежимо реалізацію рівнів загальної методології педагогіки.

Філософський рівень широко представлений у педагогіці різноманітними вченнями, концепціями та теоріями. Зупинимось на тих методологічних аспектах формування готовності майбутнього вчителя до організації дослідницької діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах, які відображені у філософських ученнях.

Діалектичний матеріалізм – наука про закони розвитку природи і суспільства, мислення особистості та пізнання навколишнього світу може стати методологічним обґрунтуванням когнітивних аспектів готовності майбутнього вчителя до проведення самостійної дослідницької діяльності та до керівництва цією діяльністю серед учнів. Закони діалектики (єдності та боротьби протилежностей, взаємний перехід кількісних відношень у якісні) і її категорії сприяють виявленню принципів формування готовності, її тенденцій.

Екзистенціалізм – основні ідеї цього вчення про роль емпіричного досвіду в процесі пізнання навколишнього світу здатні стати основою для саморозвитку особистості в процесі здійснення дослідницького підходу до самонавчання та організації дослідницької діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах.

За основами позитивізму – істинні знання можна отримати тільки в результаті наукового пізнання, це може стати обґрунтуванням організації психолого-педагогічного дослідження, вибору діагностичних процедур.

Філософія прагматизму розглядає доцільну діяльність індивіду в якості людської сутності. Ця позиція може бути методологічно важливою в різноманітних проблемних ситуаціях, при складанні програми дослідницької діяльності, у виборі теми і формулювання проблеми, провідної ідеї, мети, задач і гіпотези психолого-педагогічного дослідження майбутніх учителів і самостійно дослідницької роботи учнів.

У педагогічних дослідження прийнято гносеологічну функцію методології філософії переносити у педагогічну теорію, а потім у практику. Загальнонауковий рівень або загальна методологія науки – це вчення про принципи і методи побудови наукового пізнання, про форми науково-пізнавальної діяльності. Об'єктом будь-якої науки є процес наукового пізнання в його цілісності, а точніше науково-пізнавальна діяльність в органічній єдності її складових частин. Предметом методології науки є самі знання, їх генезис. Зміст предмету методології науки включає понятійно-категоріальні системи, наукові концепції, задачі, принципи, функції дослідження, які диференціюються на функції нормування, розпорядження, регулювання. Предметом методології науки є методи, прийоми і діагностичні процедури наукового пошуку [4, с. 99].

Ми розглядаємо загальну методологію з позиції системного підходу. Це дозволить встановити при формуванні готовності майбутніх учителів до організації дослідницької діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах конкретні взаємовідношення окремих частин професійної підготовки, їх компонентів, визначити генезис, дати характеристику предмету, розкрити функції.

Конкретно-науковий рівень методології дозволяє розглядати педагогічну реальність з метою її перетворення. Пізнання педагогічних фактів і явищ здійснюється на основі певних педагогічних теорій, систем, підходів і принципів. Вагоме значення для вивчення предметів і явищ навколишнього світу має знання індивідом форм, структури, компонентів, категорій, понять, технологій, методів, процедур відбору та отримання необхідних знань. Процесуальна складова процесу пізнання представлена алгоритмами, нормами, правилами та реалізується в процесі науково-дослідницької діяльності.

Технологічний рівень методології являє собою програму нормативно-регулюючого рецептурного характеру. До складу методологічного знання входить техніка, прийоми, процедури, алгоритми дослідження для збору теоретичного й емпіричного матеріалу, його обробку й аналіз. Специфіка їх застосування визначається галуззю педагогічної реальності, в рамках якої здійснюється дослідження.

Методологія педагогіки як вчення про науково-дослідницьку діяльність може бути представлена в двох аспектах:

– як сукупність теоретичних положень про принципи і способи побудови науково-дослідницької діяльності;

– як сама науково-дослідницька діяльність.

Дослідницька діяльність це вид інтелектуально-творчої діяльності, яка через механізм пошукової активності реалізує себе у формі дослідницької поведінки. Пошукова активність визначається наявністю самого факту пошуку в умовах невизначеної ситуації, дослідницька поведінка описує переважно зовнішній контекст функціонування суб'єкту в цій ситуації, а дослідницька діяльність характеризує саму структуру функціонування. До її складу входять мотивуючі фактори (пошукову активність) дослідницької поведінки і механізми її здійснення. В їх ролі виступає дивергентне та конвергентне мислення. Для успішного здійснення дослідницької поведінки в умовах невизначеності це є необхідною умовою.

Дослідницька діяльність не вичерпується наявністю факту пошукової активності, вона передбачає також аналіз отриманих результатів, оцінку на їх основі розвитку ситуації, прогнозування, у відповідності з цим, подальший її розвиток.

Використані джерела

1. Данилов М.А. Взаимоотношение всеобщей методологии науки и специальной методологии педагогики. *Проблемы социалистической педагогики*. Москва, 1973. С. 26-43.
2. Краевский В.В. Наука об образовании в современной России: методологический анализ. *Известия РАО*. Москва, 1999. С. 13-21.
3. Лихачев Б.Т. Методологические основы педагогики. Самара, 1998. 199 с.
4. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Мищенко А.К. Педагогика: учеб. пособие. Москва, 1998. 512 с.

Maksumenko O.

**METHODOLOGY
OF FUTURE TEACHERS' TRAINING
TO ORGANIZATION OF RESEARCH ACTIVITY**

Training process for the organization of activity became subject of special scientific researches. In the scientific sphere two directions in which there is a development of a substantial part of this concept are offered. Representatives of the first direction connect training process for the organization of activity with mental functions formation of which is considered to be a necessary condition for ensuring effectiveness of professional activity. Training is defined as formation of a special mental state, integral process of a personality's manifestation that is between mental processes and personality's properties. The second approach to definition of the concept "training for activity organization" is based on a combination of personally significant professional properties and qualities, and is a steady personality's characteristic. If to form it in advance, the result of the training process will be a powerful prerequisite of a successful activity.

Training process for the organization of professional activity is defined as a system of obtaining personality's integrated qualities, properties, knowledge, skills, with their awareness of social responsibility. Professional training is defined by the aspiration to carry out a personal purpose, and by aiming at the realization of knowledge, abilities and qualities of a personality.

Professional and pedagogical training includes development, professional orientation, professional education, education and self-education, professional self-determination. In structure of a given concept two components are distinguished: procedural (ways of action) and knowledgeable. As pedagogical activity is very many-sided, professional and pedagogical training is a difficult integrated concept which is simulated in the form of a number of preparednesses to the separate directions of a teacher's interaction with pedagogical reality. Pedagogical activity consists of the interconnected components, which a certain group of working functions corresponds to: informative, developing, oriented, motivational, research.

Key words: *research activity, methodology, search activity.*

Стаття надійшла до редакції 11.03.2018 р.